

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 6, Number 305 (2016), 194 – 198

UDC 811.512.122'322.3

KAZAKH BUSINESS PAPER – A TYPE OF GENRE OF THE OFFICIAL STYLE

S.K. Kulmanov

k.k.sarsen@mail.ru

Supervisor of the Department of Terminology, Institute of Linguistics named after
A. Baytursynuly, PhD, Associate Professor

Keywords: formal business style, text, translation, business papers, records management in the state language, the style, the norm, the official communication, state employee.

Abstract: considering chronologically scientific and practical research in the Kazakh linguistics devoted to the official style, the author gives the following conclusions: they are divided into three areas: 1) study the thematic variety of office; 2) a special study of genres office; 3) to study specific issues proceedings; research on office genre name is called in different ways: *ресми іс-қағаздары*, *ресми іс-қатынас қағаздары*, *іс-қағаздары*, *ресми хат-хабарлар*, *ресми-іс қағаздар*, *қарым-қатынас қағаздары*; *ресми іс қағаздары*; *ісқағаздары*.

Generalization of scientific views shown in scientific studies in the Kazakh linguistics devoted to the official style, lead to the following conclusions: First, the history of Kazakh business papers begins with runic written records, because they clearly pictured recipient and sender, there are historical data, and secondly, interpreting the official style of bi-sheshens has a great influence on the business market, and thirdly, the correspondence of the khans, sultans, etc., with each other or with the rulers of other countries too, has a great influence on the formation of business securities; Fourth, the most widespread trend in the history of modern Kazakh official papers – translation of documents from Russian into Kazakh language.

ӘЖК 811.512.122'322.3

ҚАЗАҚ ИС ҚАҒАЗДАРЫ – ФУНКЦИОНАЛДЫ СТИЛЬ ЖАНРЫНЫҢ БІР ТҮРІ

С.К. Құлманов

k.k.sarsen@mail.ru

А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты
Терминология бөлімінің менгерушісі, филол.ғ.к., доцент

Түйін сөздер: ресми-іскери стиль, мәтін, аударма, ісқағаздары, мемлекеттік тілде іс жүргізу, стиль, норма, ресми қарым-қатынас, мемлекеттік кызметші.

Аннотация. Мақалада казак іс қағаздарына арналған зерттеулер жарық қөрген жылдары бойынша хронологиялық ретпен қарастырыла келе, уш топқа жіктеледі: 1) іс қағаздарының әртүрлі тақырыптарға арналған зерттеулерде қарастылуы; 2) іс қағаздарының жанр ретінде дербес зерттелуі; 3) іс қағаздарының жекелеген мәселелеріне арналған зерттеулер; қазақ ісқағаздарына арналған зерттеулерде ісқағаздар жанрлының атауы түрліше аталатындығы анықталған: *ресми іс-қағаздары*, *ресми іс-қатынас қағаздары*; *іс-қағаздары*, *ресми хат-хабарлар*, *ресми іс қағаздар*, *қарым-қатынас қағаздары*; *ресми іс қағаздары*; *іс қағаздары*; *іс қағаздары*.

Қазақ іс қағаздарына арналған зерттеу енбектеріндегі көзқарастар жинақтала келе, мынадай тұжырымдар жасалады: біріншіден, қазақ ісқағаздарының тарихы руна жазбаларынан басталады, өйткені онда жазылған акпараттың иесі (адресат) белгілі, қандай да тарихи мәлімет берілген, кімге арналғаны (адресант) да айқын жазылған, екіншіден, би-шешендеріміздің ауызша ресми тілі қалыптасқаны да ісқағаздарының дамуына үлкен ықпалын тигізді, үшіншіден, қазақ хандарының, сұлтандарының және т.б. өзара немесе басқа мемлекеттердің билеушілерімен жазысқан хаттары; төртіншіден, қазіргі қазақ ісқағаздарының даму тарихындағы қазіргі кең таралып отырған үрдіс – орыс тіліндегі құжаттарды қазақ тіліне аудару.

Кіріспе. Зерттеуде казақ функционалдық стильдерінің бір түрі ісқағаздарына арналған зерттеулерге ғылыми шолу жасалып, олардың ерекшеліктері көрсетіледі, тұжырымдар жасалады.

Зерттеуде пайдаланылған негізгі әдістер: сипаттама; жүйелеу; құрылымдық-семантикалық, компоненттік, контексттік, салғастырмалы талдау; синонимдік трансформация.

Зерттеу інтижелері және оның талқылануы:

Казақ әдеби тілінің мәселелеріне қатысты арнаулы ғылыми зерттеулерде ісқағаздары әдеби тілдің бір стильдік тармағы ретінде аталауды. Мұндай енбектердің қатарына «Қазақ әдеби тілінің мәселелері», «Қазақ әдеби тілінің тарихы», «Қазақ тілінің стилистикасы» атты ұжымдық монографияларды жаткызуға болады. Сонымен қатар Ә. Қайдаров, Р. Сыздыкова, К. Өмірәлиев, Т.Р. Қордабаев, С. Исаев, Б. Әбілқасымов, А. Ибатов, Ш. Мәжітаева, С. Құдасов және т.б. ғалымдардың қазақ әдеби тілінің тарихына қатысты зерттеулеріндегі пікірлері мен тұжырымдары іс қағаздарының қалыптасуы мен дамуын зерделеуде басшылыққа алынады.

Қазақ ресми-іскери стиліне алғашқылардың бірі болып арнайы ғылыми зерттеу жазған зерттеушілердің бірі Н. Ерғазиева іс қағаздары стилінің қалыптасуы мен ресми-іс қағаздарының лексикасына, оның ішінде терминдерінің құрылымына морфологиялық, лексика-семантикалық талдау жасайды [1]. Бұл енбекте *кеңсе, іс қағаздары, заң және іс жүргізу* терминдері және *дипломатиялық хаттар, келісімшарт* т.б. іс қағаздарының тілі қарастырылады.

Зерттеуші С.Хасанова кенес дәуіріне дейінгі кезеңде де казақ даласында іс қағаздары тілі қалыптасқандығын, ол тіл өзінің лексикалық құрамы мен жанрлық түрлері жағынан қазіргі қазақ іс қағаздар тілінен ерекшеленетінін атап етеді. Автор сол кезеңде жазылған ресми хаттар тіліне талдау жасай келе: «... Махамбет Өтемісұлының жолдастарына жазған хатында, баласы Нұрсұлтанды шекара училищесіне оқыту мақсатымен комиссия атына жазған хатында кенсе іс қағаздарының стилін әдейі сақтаған» [2, 67] – деп атап көрсетіп, осы хатта іс қағаздарына тән реквизиттердің, атап айтқанда, адресаты, адресанты, құні көрсетіліп, құрылымы жағынан да сол кездегі ресми хат жазу нормасына сәйкес жазылғандығын айтады.

Қазақ іс қағаздарының синтаксисін қарастырған Б.Ж.Әбілмәжінова бұйрықты және хабарлы сөйлемдердің құрылымдық-мағыналық ерекшеліктері мен кейбір грамматикалық категориялар мен есімшелі, көсемшелі оралымдардың стилистикалық ерекшеліктерін айқындан: «Бұйрық-жарлық құжаттарына бұйрық сөйлемдердің құрылымдық-мағыналық тұлғасымен тиімді болып келсе, жеке құжаттар түрлеріне (өтініш, қолхат, сенімхат, т.б.) хабарлы сөйлем түрлері қонымыды құбылыс» екендігін түсіндіреді [3, 3].

Зерттеуші С.Ережепова қазақ және орыс тіліндегі ресми іс қағаздар стилін салғастырмалы түрде зерттеп [4], іс қағаздарының қызметі ресми қарым-қатынас саласында адамның белгілі бір міндет атқаруышы лауазым иесі ретінде қызмет атқаратындығы екендігін айтады.

Ғылыми жұмысын қазақ іс қағаздар тілі мен іс жүргізу жүйесінің дамуы мен қалыптасуына арналған Ж.Макешова: «Жалпы түркілік дәуірге қатысты жазба ескерткіштер тілінің өзінде қатынас қағаздарының ізі сайрап жатыр. Оның бер жағында ортағасыр, хандық дәуір ескерткіштері мен ауыз әдебиеті үлгілерінде іс қағаздары стилінің қалыптасып дами бастағаны байқалады», – [5, 4] деп іс қағаздар тілі даму тарихының ерте кезеңден басталғанын атап көрсетеді. Бұл зерттеу жұмысында термин жасау қызметінің аналитикалық, синтетикалық әдістерін көңіл бөлінеді.

Іс қағаздарына қатысты енбектердің қатарына клише тұлғаларды ісқағаздарында жиі кездесетін тіл бірлігі ретінде қарастырған М.Мамбетованаң зерттеуін де жатқызуға болады [6].

Зерттеуші Б.С. Әшірова «Нормативті-жарлықшы құжаттардың аудармасы: құрылымдық және лексикалық ерекшеліктері» атты кандидаттық диссертациясында әлемдік лингвистикада және казақ тіл білімінде қолданылып келген барша атауларды жинақтап, «ресми-іскери стиль», «ресми-іскери тіл» деген атауды ұсынады [7, 13-14]. Автор ез енбегінің зерттеу нысаны ретінде алып отырған нормативті-жарлықшы құжаттар тобын қазақ әдеби тілі ісқағаздар стилінің «құрылымдық, стильтік белгілерін және оларда игерілетін лексика-грамматикалық құралдардың ішкі сапалық сипаттамасын толық дәрежеде таныта алатын курделі ішкі тармак» ретінде таниды.

Филология ғылымдарының докторы Л. Дүйсембекованаң докторлық диссертациясы қазақ ісқағаздар тілінің қалыптасу кезеңдері мен даму ерекшеліктерін диахронды және синхронды түрғыда қарастырып, стильтік сипатты, мәтіндік құрылымы, жіктемелік белгілерін ашып берген тұнғыш кешенді зерттеу болғандықтан, бұл енбекке кеңірек токталуды жөн көрдік. Автор «Көне түркі жазба ескерткіштеріндегі ресми-іс қағаздарына тән тілдік элементтер» атты тараушада Күлтегін ескерткішіндегі жазу үлгісінің мазмұны, мақсаты, құрылымы және стилі қазіргі ірі қоғам қайраткерлері қайтыс болғанда орталық газет беттерінде жарияланатын көлемді казанамаларға көбірек ұқсайтынын айтады. Ғалымның пікірінше, «қазір қолданылып жүрген іс қағаздарының аттары аталмаса да құрылымдық,

мағыналық, прагматикалық аспектіде қарастырғанда іс қағаздар үлгілерінің төрөн тамыры VI-VIII ғасырларда көне түркі жазба ескерткіштерінде жатқандығын байқауға болады» [8, 22-23]. Автор «Орхон-Енисей ескерткіштер тілінде іс қағаздарының жеке түрлері кездеспегенімен, оларға тән тілдік бірліктер мен стильтік ерекшеліктер ғана кездесіп отырады, ал VI-XI ғасырлардағы жазба ескерткіштерден көне түркілік дәуірге тән іс қағаздарының үлгілерін кездестіруге болады», – дейді [8, 27]. Ғалым мұндай ісқағаздарына жататын ескерткіштегі «кеңіл тілхаттың» колхаттан еш айырмашылығы жоқ екендігін, «жер сату қағазының» казіргі кезде жиі жасалатын сату және сатып алу келісім-шартымен сәйкес келетіндігін, тіпті мазмұны мен құрылымында көп өзгешелік жоқ екендігін дәлелдейді.

Аталмыш еңбектің «Орта түркілік дәуірдегі ресми-іс қағаздары» атты тараушасында: «XIV ғасырда жазылған хан жарлықтарынан бізге жеткені он шакты ғана. Бұлардың үшеуі XIV ғасырдың аяқ шешінде жазылған Токтамыстың екі жарлығы мен Темір Құтлұғтың жарлығы орта түркі жазба әдеби тілінде жазылса, жетеуі – Мангу-Темір (1342), Узбек, Бердібек (1357), Атулақ (1379) жарлықтары және Тайдулы ханшының (1357) уш жарлығы орыс тілінде жазылған», – [8, 32] деген дерек келтіріледі. Автор осы құжаттардың мазмұнына, құрылымына, тіліне тоқталып, тілдік мысалдарды молынан келтіреді.

Ғалым XIV ғасырда іс қағаздарының әлі де мазмұны мен мақсатына, қызметі мен формасына қарай бөлініп жүйеленбегендігін, олардың жеке іс қағазы ретіндегі атауларының қалыптасып сараланбағандығын айта келіп: оның себебін былайша түсіндіреді: «...біріншіден, қай жарлықтың болмасын мәтінінде түрлі топтағы іс қағаздарына тән грамматикалық ерекшеліктер араласа беріліп отырған. Мәселен, бір жарлықтың өзінде анықтамалық-ақпараттық құжаттарға тән ерекшелік – баяндауыштың негізінен ашықрайда берілуі, өкімдік құжаттарға тән ерекшелік – баяндауыштың бұйрық рай формасында келуі т.б. Екіншіден, бұл құжаттарды мақсат-мазмұны мен құрылымына қарай куәлік, анықтама, бұйрық, жарлық деп саралауда болса да, сол кезеңдегі іс қағаздар тілінің, іс қағаздарын жүргізу, жазу мәдениетінің әлі де қалыптаса қоймағандығынан олардың барлығы жарлық деп аталаған» [8, 38]. Зерттеуші XIII-XIV ғасырларда готикалық көне шрифтімен жазылып қалған қолжазба, тұпнұсқасы 1936 жылы Копенгагенде жарияланған «Кодикус куманикус» («Кумандардың жазбасы») ескерткішіндегі іс қағаздар тілінен тән кейбір сөздерге тоқталады [8, 39].

Л. Дүйсембековың бұл еңбектің «Жаңа түркілік дәуірдегі ресми-іс қағаздары» атты тараушасы XIV-XVII ғасырлардағы құжаттар мәтінін талдауга арналып, сол кездегі ісқағаздар тіліне тән сөздер мен фразаларға, сөз орамдарына мысалдар келтіріледі. Автор «сол дауірдің өзінде іс қағаздары терминдерін тіл мүмкіншілігін пайдалана отырып қалыптастыруға тырысқанын» айтЫП, ант ічкан – ант ішкен адам (присяжный), казіргі тілімізде ант қабылдаушы, ант беруші мағынасындағы сөз. Төрачи – төреши, сот, хол бітік – колхат [8, 40] сияқты мысалдар келтіреді, XVIII ғасырда қазақ іс қағаздар тілі қандай болғанын көрсете алатын 20 құжаттың тізімін, осындаи құжаттарда қолданылған іс қағаздарының атауларын береді [8, 44].

Талданып отырған докторлық диссертацияның «XIX ғасырдағы қазақ әдеби ресми-қағаздар тілі» атты тараушасында автор қазақ даласына ел билеу, әкімшілік, сот істеріне байланысты пайда болған жаңа атауларды XIX ғасырдың бірінші жартысындағы патша үкіметінің Қазакстан жерін отарлау әрекетімен байланыстырады.

Л. Дүйсембекова XIX ғасырдың I жартысында ісқағаздар тарихында өз ізін қалдырғанын М. Өтемісұлының И. Тайманұлына жазған хатын, қазақ тілінде жазылған ісқағаздарының 21 түрін атап [8, 51-52], оларға тілдік талдаулар жасайды. Автор қазақ әдеби тілін дамытуға, жазба нормаларын қалыптастыруға, ісқағаздар стилін одан әрі жетілдіруге XIX ғасырдың II жартысындағы газеттердің маңызы ерекше болғанын атап өтеді. Сонымен қатар сол кезеңдегі тіл практикасын танытатын нұсқалардың біріне патша өкіметінің әкімшілік органдары мен жергілікті әкімдердің қазақ тілінде жазған ресми іс қағаздарын жатқызып, 11 хаттың атауын береді [8, 53-54]. Ғалым осы кезеңде жазылған ісқағаздарын мазмұн-мақсатына қарай төмендегідей топтарға бөліп қарастырып, олардың тілдік ерекшеліктерін сипаттайты: 1) патша үкіметі тарапынан жазылған бұйрық-жарлықтар (указы, распоряжения, приказы), ережелер (положения); 2) зан, сот істеріне байланысты ереже, бұйрық, анықтама т.б.; 3) жеке адамдардың ресми органдарға жазған арыз, өтініштері [8, 54, 59].

Филология ғылымдарының докторы Л. Дүйсембековың докторлық диссертациясының бір тараушасы «XX ғасырдың басындағы қазақ ресми-іс қағаздар тіліне» арналып, осы кезеңде: «Ресми ісқағаздары дамып, олардағы терминдер жүйесі қалыптасты. Терминологияны қалыптасыруда ұлттық сипат басым болды, қазақшаға аударылды, қазақ тілін фонетика-морфологиялық ерекшеліктеріне бағындырылып алынды. Мұның екі үлкен себебі бар: 1) 1930 жылдарға дейін термин сөздерді қабылдауда, аударуда, жазуда, қолдануда ала-құлалық күшті болды, оларды қабылдайтын, аударатын, дұрыс жазылуын қадағалатын ресми орган, принциптер болмады; 2) 1930-1936 жылдарға дейін қазақ зиялыштары ресми-іс қағаздар терминдерін, коғамдық-саяси терминдерді қалыптастыруда қазақ тілінің ішкі мүмкіншілігін

барынша пайдаланып, сөздерді жазуда өз занылыктарын жасауға тырысты. 1936 жылдан кейін бұл құбылыс барынша бәсендеп, орыс тіліндегі сөздерді аудармай дайын қүйінде алу құбылысы етек алды, іс қағаздарында қолданылатын терминдер мен түрлі құрылымдар орыс тілінің занылығы негізінде, немесе, тікелей, калька тәсілімен аударылатын болды», – деген түйін жасалады [8, 67].

Осы диссертацияның «Қазіргі қазақ ресми-іс қағаздарының тілі» атты тарауашасында қазіргі таңда республикада мемлекеттік органдарда іс қағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге байланысты кездесстін төмендегідей проблемалар аталады: «1) Кез келген маман орыс тіліндегі ресми құжатты еркін жазып шығады. Себебі: а) тілді жетік менгергендігі болса, ә) орыс тіліндегі іс қағаздары ғасырлар бойы уақыт тезінен етіп, әбден қалыптасқан, қай салада да дайын, мәтіндері стандартта айналған, 2) қазақ ресми-іс қағаздар стилінің, оның лексика-фразеологиялық құрамы мен грамматикалық ерекшеліктерінің, жалпы ресми-іс қағаздар тілінің зерттелмегендігі, ғылыми теориялық жағынан әлі де өз деңгейінде негізделмегендігі; 3) қазақ тілінде іс қағаздарын жүргізуге байланысты оқулықтар, оку құралдары, сөздіктер, іс қағаздарының үлгілері өте аз, жоққа тән десе болады; 4) жоғары және арнаулы оку орындарының көпшілігінде әлі күнге дейін іс қағаздарын қазакша жүргізуге байланысты пән немесе арнаулы курс оку бағдарламасына енгізілмеген» [8, 67-68]. Бұл тікірдің айтылғанына біраз уақыт өткендігін ескере отырып, қазіргі уақытта аталған мәселелерді шешуде белсенді әрекет жасалып, он нәтижелер беріп жатқандығын айта кеткіміз келеді. Мысалы, мемлекеттік қызметшілердің іс қағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуі мақсатында іс-шаралар жасалып, іс қағаздарына арналған ғылыми зерттеулердің, оқулықтардың, оку құралдарының, сөздіктердің, екітілді іс қағаздар үлгілерінің электронды дискілерінің саны артып келеді, жоғары оку орындарының көбінде «Мемлекеттік тілде іс жүргізу» пәні оқытылады.

Зерттеуші А.Т.Шонайбаева ресми ісқағаздарының қазақ және орыс тіл білімінде зерттелу тарихына тоқтальып, ресми іс қағаздары стиліндегі типология мәселелерін сөз етеді, негізгі зерттеу нысаны қазақ өкілеттік ісқағаздарының тіліндегі стандарт тілдік бірліктердің табиғатын ашып береді [9]. Автор зерттеуінде мемлекет пен мекемелер арасындағы, мемлекет пен азаматтар арасындағы, мекеме басшысы мен қызметкерлер арасындағы қарым-қатынасты реттейтін, белгілі бір іс-әрекетті занылық негізде, қалыптасқан нормаға сәйкес жүзеге асырту мақсатын көздейтін, басты белгілі құжатта қалыптастырылған мәселенің орындалу міндетtelігі болып табылатын ресми іс қағаздарын топтастырып, олар үшін «өкілеттік құжаттар» деген атауды қолданады.

Жоғарыда аталған енбектерден байқалатындей, қазақ іс қағаздарын зерттеу Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары белсенді колға алына бастады. Сонымен катар кейінгі кездері қазақ ісқағаздарын арналған оқулықтар, оку құралдары, іс қағаздар үлгілеріне арналған енбектер, электронды дискілер көптеп шыға бастады. Біздің мақсатымыз іс қағаздарына арналған нағыз ғылыми жұмыстарды талдау болғандықтан, оқулықтарға, оку құралдарына, іс қағаздар үлгілеріне арналған енбектерге тоқталмадык.

Қорытынды

Қазақ іс қағаздарына арналған зерттеулерді жарық қөрген жылдары бойынша хронологиялық ретпен қарастыра келе, оларды үш топқа жіктедік:

- 1) іс қағаздарының әртүрлі тақырыптарға арналған зерттеулерде қарастылуы (Р.Сыздық, М.Балақаев М., Е.Жанпейісов, М.Томанов, Б.Манаабаев, Қ.Өмірәлиев, Т.Кордабаев, С.Исаев, Б.Әбілқасымов, А.Ибатов, С.Хасанова, Ш.Мәжітова);
- 2) іс қағаздарының жанр ретінде дербес зерттелуі (Н.Ергазиева, С.Ережепова, Л.Дүйсембекова);
- 3) іс қағаздарының жекелеген мәселелеріне арналған зерттеулер (Ж.Макешова, Б.Әбілмәжінова, М.Мамбетова, Б.С.Әшірова, А.Шонайбаева).

Қазақ іс қағаздарына арналған зерттеулерде іс қағаздар жанрының атауы түрліше аталады:

- 1) *ресми іс-қағаздары, кеңсе тілі* (М.Балақаев, Е.Жанпейісов, М.Томанов);
- 2) *ресми іс-қатынас қағаздары* (М.Балақаев, Р.Сыздықова, Е.Жанпейісов);
- 3) *іс-қағаздары, ресми стиль* (М.Балақаев, Е.Жанпейісов, М.Томанов, Б.Манаабаев);
- 4) *кеңсе тілі* (Ә.Қайдаров, М.Оразов);
- 5) *ресми хат-хабарлар, іс-қағаздары* (Р.Сыздықова);
- 6) *ресми-іс қағаздар, қарым-қатынас қағаздары* (С.Исаев);
- 7) *ресми іс қағаздары, документтер тілі, ресми стиль* (Б.Әбілқасымов);
- 8) *іс қағаздары* (А.Ибатов, С.Кұдасов, Ж.Макешова).

Мұнда ескерте кететін бір жайт – аталған терминдердің жазылуы сілтеме көлтірілген енбектерде қалай жазылса, солай алынды. Бір ғана терминнің әртүрлі жазылуы (*іс-қағаздары, іс қағаздары, ресми-іс қағаздары*) сол енбектер шыққан кездегі орфографиялық сөздіктерде берілуіне байланысты деп ойлаймыз. Біз соңғы 2013 жылы шықкан «Орфографиялық сөздікті» негізге алып, «ісқағаздары» [10, 669] деген терминді қолдандық.

Қазақ іс қағаздарына арналған зерттеу енбектеріндегі көзқарастарды жинақтай келсек, мынаған саяды: біріншіден, қазақ іс қағаздарының тарихы руна жазбаларынан басталады, өйткені онда жазылған ақпараттың иесі (адресат) белгілі, қандай да тарихи мәлімет берілген, кімге арналғаны (адресант) да айқын жазылған, екіншіден, би-шешендеріміздің ауызша ресми тілі қалыптасқаны да іс қағаздарының дамуына үлкен ықпалын тигізді, үшіншіден, қазақ хандарының, сұлтандарының және т.б. өзара немесе басқа мемлекеттердің билеушілерімен жазысқан хаттары; төртіншіден, қазіргі қазақ іс қағаздарының даму тарихындағы қазіргі кең таралып отырған үрдіс – орыс тіліндегі құжаттарды қазақ тіліне аудару.

Зерттеудің қаржыландыру көзі: Қазакстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің гранттық қаржыландыруы

ӘДЕБІЕТ

- [1] Ергазиева Н. Формирование и развитие официально-деловой речи в казахском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. -Алма-Ата, 1972. -29 с.
- [2] Хасanova С. Қазақ жазба әдеби тіл үлгілері (XIX ғасырдың екінші жартысы). -Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1998. -78 б.
- [3] Әбілмажінова Б.Ж. Іс қағаздар стилінің синтаксисі: филол. ғыл. канд. ... дисс. автореф. -Астана, 2002. -31 б.
- [4] Ережепова С. Официально-деловой стиль в русском и казахском языках: pragmaticический аспект: дисс. ... канд. филол. наук. -Алматы, 2002. -166 с.
- [5] Макепова Ж. Қазақ іс қағаздары тілінің мағыналық-құрылымдық сипаты: филол. ғыл. канд. ... дисс. автореф. -Алматы, 2003. -28 б.
- [6] Мамбетова М. Ресми-іскери клише тұлғалардың семантикасы және қызметі: филол. ғыл. канд. ... дисс. автореф. -Алматы, 2004. -26 б.
- [7] Аширова Б.С. Нормативті-жарлықты құжаттардың аудармасы: құрылымдық және лексикалық ерекшеліктері: филол. ғыл. канд. ... дисс. -Алматы, 2004. -125 б.
- [8] Дүйсембекова Л.С. Қазақ ресми-іс қағаздар тілі: филол. ғыл. докторы дисс. -Алматы, 2006. -250 б.
- [9] Шонайбаева А.Т. Қазіргі қазақ өкілеттік іс қағаздары тіліндегі стандарт тілдік бірліктер: филол. ғыл. канд. ... дисс. -Алматы, 2010. -144 б.
- [10] Орфографиялық сөздік / Алтыншы басылым. Құраст.: Н.Уәли, Қ.Күдеринова, А.Фазылжанова, Ж.Исаева, Н.Әміржанова, А.Әмірбекова. -Алматы: «Дауір» баспасы, 2013. -720 бет.

REFERENCES

- [1] Ergazieva N. Formation and development of official-business communication in the Kazakh language: Author. diss. ... Cand. filol. Sciences. -Alma-Ata, 1972. -29 p. (in Russ.).
- [2] Hasanova S. Record of Kazakh literary language models (the second half of the XIX century). Almaty: National Printing Office, 1998. -78 p. (in Kaz.).
- [3] Abilmajinova B. Paper style syntax: philology. research. Cand. ... Diss. autoref. Astana, 2002. -31 p. (in Kaz.).
- [4] Erezhepova S. Official style in Russian and Kazakh languages: pragmatic aspect: diss. ... Cand. philol. Sciences. Almaty, 2002. -166 p. (in Russ.).
- [6] Mambetova M. The semantics of official business clishe: philology. research. Cand. ... Diss. autoref. Almaty, 2004. -26 p. (in Kaz.).
- [7] Ashirova B.S. Translation of legal documents and decrees: structural and lexical features: philology. research. Cand. ... Diss. Almaty, 2004. -125p. (in Kaz.).
- [8] Dyusembekova L.S. Kazakh official-language paper: philol. research. PhD Thesis. Almaty, 2006. -250 p. (in Kaz.).
- [9] Shonaybaeva A.T. Units of the securities of the office of the Kazakh language standard language: philology. research. Cand. ... Diss. Almaty, 2010. -144 p. (in Kaz.).
- [10] Spelling dictionary / sixth edition. Compiled : N.Uali ,K.Kuderinova, A.Fazilzhanova, Zh.Issaeva, N.Amirzhanova, A.Amirbekova. Almaty: "Dauir" Publishing House, 2013. -720 p. (in Kaz.).

Казахские деловые бумаги – один из видов жанра официально-делового стиля

С.К. Кулманов
k.k.sarsen@mail.ru

Заведующий отделом Терминологии Института языкоznания имени А.Байтурсынулы, к.ф.н., доцент

Ключевые слова: официально-деловой стиль, текст, перевод, деловые бумаги, делопроизводство на государственном языке, стиль, норма, официальное общение, государственный служащий.

Аннотация. Рассматривая в хронологическом порядке научно-практические исследования в казахском языкоznании, посвященные официальному стилю, автор приводит следующие выводы: они делятся на три направления: 1) изучения тематического разнообразия делопроизводства; 2) специальное изучение жанров делопроизводства; 3) изучение отдельных вопросов делопроизводства; в исследованиях по делопроизводству названия жанров изменяется по разному: *ресми іс-қағаздары, ресми іс-қатынас қағаздары, іс-қағаздары, ресми хат-хабарлар, ресми-іс қағаздар, қарым-қатынас қағаздары, ресми іс қағаздары, документтер тілі, іс қағаздары, ісқағаздары*.

Обобщение научных взглядов, приведенные в научно-практических исследованиях в казахском языкоznании, посвященные официальному стилю, приводят к следующим выводам: во-первых, история казахских деловых бумаг начинается с рунических письменных памятников, потому что в них четко изображен адресат и адресант, имеются исторические данные; во-вторых, устный официальный стиль би-шешенов имел большое влияние на формирование деловых бумаг; в-третьих, переписки ханов, сultanov и т.д., с друг-другом или с правителями других государств также имели большое влияние на формирование деловых бумаг; в-четвертых, самая широкая распространенная тенденция в истории развития современных казахских деловых бумаг – это перевод документов с русского на казахский язык.

Поступила 21.01.2016 г.